

فرست مطالب



۹	پیش گفتار مؤلف
۱۱	مقدمه
۱۷	۱. معناشناسی واژه صبر و شکیبایی
۱۷	مقدمه
۱۹	صبر و شکیبایی در لغت
۲۰	تعريف اصطلاحی صبر و شکیبایی
۲۳	تفاوت صبر با حلم و حوصله و استقامت
۲۵	تقابل صبر و شکیبایی با جزع
۲۸	اختصاص مقام صبر و شکیبایی به انسان
۲۹	صبر و شکیبایی ممدوح
۳۰	صبر و شکیبایی مذموم
۳۵	۲. دعوت قرآن به صبر و شکیبایی
۳۷	تجلى صبر و شکیبایی در قرآن مجید
۴۰	مفهوم صبر جمیل در قرآن کریم
۴۴	صبر جمیل حضرت یعقوب <small>علیه السلام</small>

۴۵	آثار رحمانی و شیطانی مصایب دنیوی
۴۷	اوصاف صابران از منظر قرآن کریم
۵۲	پاداش صابران به درگاه الهی
۵۶	پاداش صابران در قرآن مجید
۵۸	صبر و توکل پیامبر اکرم ﷺ در مواجهه با دشمنان
۵۹	۳. جایگاه صبر و شکیبایی در روایات اسلامی
۶۰	شکیبایی در کلام امیر صبر و سخن علیه
۶۳	پاداش صابران در روایات
۶۵	شکیبایی در کلام سیدالساجدین علیه
۶۷	۱. صبر بر مصیبت
۷۱	۱ - ۱. مرگ فرزند
۷۳	۱ - ۲. بیماری
۷۵	۱ - ۳. فقر
۷۷	۱ - ۴. صبر بر مصایب از سوی دشمنان
۷۹	۱ - ۵. صبر بر جفای خلق
۸۲	۲. صبر بر طاعت
۸۸	۳. صبر بر معصیت، والاترین صبر و شکیبایی
۹۳	۴. شکیبایی بر نعمت، سختترین شکیبایی‌ها
۹۶	جایگاه صبر بر نعمت و بلا در وصول به قرب الهی
۱۰۱	۴. صبر و شکیبایی از منظر عرفان اسلامی
۱۰۱	مفهوم صبر و شکیبایی در عرفان اسلامی
۱۰۵	جزع در کلام عارفان و اولیای الهی



فهرست مطالب

صبر جمیل از منظر عارفان و اولیای الهی.....	۱۰۶
صبر جمیل و غیر جمیل.....	۱۰۶
گونه‌های صبر.....	۱۱۰
مراتب صبر و شکیبایی از منظر عارفان.....	۱۱۲
مراتب صبر و شکیبایی از منظر قرآن کریم.....	۱۱۴
صبر و شکیبایی بزرگان و اولیاء حق.....	۱۱۷
صبر و شکیبایی از منظر مولوی.....	۱۱۸
مقام شکر، کمال صبر و شکیبایی.....	۱۲۴
وجوب شکر در بلا و نعمت.....	۱۲۹
آثار و برکات شکر.....	۱۳۲
۵. فلسفه ابتلاء به امتحانات الهی و شکیبایی انسان.....	۱۳۷
فلسفه ابتلاء به امتحانات الهی.....	۱۴۳
۱. ابتلائات و شکوفایی قوای معنوی در انسان.....	۱۴۳
۲. بیداری غافلان.....	۱۴۵
۳. گناهان، اسباب نزول بلا بر انسان.....	۱۵۱
۴. ابتلائات، سبب پاکی گناهان و ترفیع درجات.....	۱۵۷
۵. وصول به کمال رستگاری و قرب الهی.....	۱۵۹
امتحان و ابتلاء الهی و ظرفیت آدمی.....	۱۶۳
تحقیق خیر و شر در قضا و قدر الهی.....	۱۶۷
وصول به مقام رضا در سایه صبر.....	۱۷۳
مقام رضا از منظر قرآن کریم و روایات.....	۱۷۶
شکیبایی راه عافیت در ابتلائات.....	۱۷۷





۱۸۲	صبر و شکیبایی شیعیان
۱۸۹	۶. برترین الگوهای صبر و شکیبایی
۱۹۴	مقام صبر و شکیبایی نوح نبی ﷺ
۱۹۸	مقام صبر و شکیبایی ابراهیم نبی ﷺ
۲۰۴	مقام صبر و شکیبایی ایوب ﷺ
۲۱۰	مقام صبر و شکیبایی یعقوب و یوسف نبی ﷺ
۲۱۳	پیامبر اکرم ﷺ برترین اسوه صبر و شکیبایی
۲۲۱	مقام صبر و شکیبایی امیرمؤمنان علیؑ
۲۲۲	حیات توأم با شکیبایی امیرمؤمنان علیؑ
۲۲۳	مقام صبر و شکیبایی سید الشهداء علیؑ

فهرست

۲۳۱	فهرست آیات
۲۴۲	فهرست روایات
۲۵۰	فهرست انبیا، معصومین و اشخاص
۲۵۴	فهرست ادیان، مذاهب، قبایل و فرق
۲۵۵	فهرست اماکن
۲۵۶	فهرست کتاب‌ها
۲۶۰	فهرست اشعار
۲۶۷	کتابنامه



پیش‌کننده مؤلف

«الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَالصَّلٰةُ عَلٰى رَسُولِ اللّٰهِ وَعَلٰى آلِهٖ آلِهٖ آلِهٖ اللّٰهِ»

پایه‌گذار منبر و جلسات سخنرانی برای رشد و هدایت جامعه، وجود مبارک پیامبر اسلام ﷺ بود. ارزش تبلیغ دین از طریق منبر و جلسات تا جایی بود که رسول اکرم ﷺ تا روز پایان عمرشان با کمال اخلاص، به بیان معارف دین پرداختند و در این راه زحمات سنگینی را متحمل شدند. پس از پیامبر، وجود مقدس امیرمؤمنان ﷺ ادای این تکلیف الهی را به عهده گرفتند که بخشی از سخنرانی‌های آن حضرت در کتاب بی‌نظیر نهج‌البلاغه موجود است.

امامان معصوم ﷺ، بهویژه حضرت امام باقر ﷺ و حضرت امام صادق ﷺ نیز تا جایی که فرصت در اختیارشان قرار گرفت و مزاحمتی از جانب حکمرانان بنی‌امیه و بنی‌عباس برایشان پیش نیامد، این مهم را به صورت بیان معارف الهی و رشته‌های مختلف علوم به صورتی که حجّت تا قیامت بر همگان تمام باشد به عهده گرفتند و دیگران را – که مورد اعتمادشان در علم و عمل بودند – به این مسئله تشویق کردند.

عالمان مخلص و با عمل شیعه برای حفظ دین خدا و تبلیغ معارف الهیه براساس قرآن و فرهنگ اهل‌بیت ﷺ قرن به قرن تا به امروز که سال ۱۳۹۳ هجری شمسی است، این جایگاه عظیم را حفظ کردند. شخصیت‌هایی چون شیخ مفید، شیخ صدوق، شیخ طوسی،



علامه محمدباقر مجلسی، شیخ جعفر شوستری و در قرن معاصر بزرگانی چون آیت‌الله‌العظمی بروجردی، آیت‌الله سیدعلی نجف‌آبادی، آیت‌الله حاج میرزا علی شیرازی، آیت‌الله حاج میرزا علی هسته‌ای، آیت‌الله حاج میرزا علی فلسفی‌تنکابنی و ... با داشتن مقام مرجعیت و مقام علمی بسیار بالا، باز هم در ماه مبارک رمضان و ماه‌های محرم و صفر به منبر می‌رفتند و از این طریق، دین خود را به قرآن و اهل‌بیت علیهم السلام ادا می‌کردند.

این جانب که سالیانی از عمرم را در آشیانه اهل‌بیت علیهم السلام شهر مقدس قم، نزد بزرگانی از مراجع و اسانید مشغول تحصیل بوده‌ام، براساس وظیفه‌ای که احساس می‌کردم، رو به جانب تبلیغ و تألیف آوردم و در این راه، فقط توفیق حق رفیق راهم بود. در زمینه تبلیغ در ضمن هزاران ساعت سخنرانی به بیش از هشتصد موضوع مختلف برپایه قرآن و روایات اهل‌بیت علیهم السلام و تاریخ صحیح و نکاتی از حیات پاکان و اولیای الهی پرداخته‌ام و امیدوارم تا لحظات پایان عمر، همچنان توفیق ادای این وظیفه را از جانب حق داشته باشم.

مؤسسه فرهنگی دارالعرفان، که در شهر قم در جهت نشر معارف قرآنی و فرهنگ اهل‌بیت علیهم السلام فعالیت‌های مهمی را در سطح جهانی انجام می‌دهد، بنا گذاشت متن این سخنرانی‌ها را به صورت مکتوب درآورد تا در اختیار طلاب حوزه‌ها و دانشجویان و مردم علاقه‌مند قرار گیرد و این مجموعه - که احتمالاً حدود دویست جلد خواهد شد - در آینده منبعی برای مبلغان شیعه قرار گیرد. این جانب پس از سپاس از حضرت حق لازم می‌دانم به خاطر تحقیق این مهم از دو فرزندم و جناب حجت‌الاسلام والمسلمین حاج شیخ محمد جواد صابریان و کلیه عزیزانی که در به ثمر رسیدن این اثر متحمّل زحماتی شده‌اند تشکر کنم و از خوانندگان، به خصوص مبلغان گرامی، درخواست دعا نمایم.

فقیر: حسین انصاریان

مقدمه

الله
الْأَمْرُ

مفهوم شکیبایی در قرآن کریم بازتاب گسترده و چشم‌گیری دارد و حدود یکصد و پنج مرتبه از آن یاد شده است.^۱ در حقیقت تنها بر عمل صبر و شکیبایی است که وعده پاداش دوباره داده شده است.^۲ به عبارت دقیق‌تر، خداوند علاوه بر پاداشی که در برابر هر عمل صالحی به بنده خود می‌دهد، یک پاداش هم در مقابل صبر و شکیبایی که بر آن عمل ائخاذ نموده است به بنده شکیبای خود عنایت می‌کند.

خداؤند سیحان، صابران و شکیبایان را به اوصاف کمالی ویژه‌ای مخصوص گردانیده و بالاترین خیرات و درجات را به صبر و شکیبایی اختصاص داده است.^۳ بر این اساس

۱. المعجم المفہرس لالفاظ القرآن الکریم؛ (ماده صبر)؛ مفردات الفاظ القرآن؛ ۴۷۴.

۲. ﴿أُولَئِكَ يُؤْتُونَ أَجْرًَمُ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا﴾. قصص(۲۸):۵۴.

۳. در این باره امام حسن مجتبی^ع تعبیر لطیفی به نقل از رسول خدا^ع بیان کرده‌اند: «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ شَجَرَةً يُقَالُ لَهَا شَجَرَةُ الْبَلْوَى وَ يُؤْتَى لِأَهْلِ الْبَلَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُرْجَعُ لَهُمْ دِيَوْانٌ وَ لَا يُنْصَبُ لَهُمْ مِيزَانٌ يَصْبُغُ عَلَيْهِمْ الْأَجْرُ صَبَابًا». همانا در بهشت درختی است که به آن، درخت بلاه‌گفته می‌شود. روز قیامت اهل بلا را می‌آورند، پس هیچ دیوانی برای آنان برپا نمی‌شود و هیچ ترازویی نصب نمی‌گردد؛ فرو می‌ریزد بر آنان اجر و پاداش بی‌حساب. آن‌گاه امام حسن^ع به این آیه استدلال کردنده: ﴿إِنَّمَا يُؤْفَى الصَّابِرُونَ أَجْرًَمُ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ زمر(۳۹):۱۰؛ صابران پاداش خود را بی‌حساب و به تمام خواهند یافت. (کنز‌العمال ۶۸۲۴/۳؛ المعجم الکبیر الطبری: ۹۶/۳).



خداوند حکیم در جای جای قرآن کریم به این فضیلت اخلاقی، عرفانی و سلوکی ارزشمند اشاره نموده و انبیاء عظام ﷺ را به تمسک ورزیدن به این گوهر گران بها سفارش نموده است^۱. به تعبیری، نسخه کارآمد خداوند متعال برای رسیدن به اهداف بلند الهی و انسانی و راه کار عبور از مشکلات و مصائب و سختی های دنیوی، روی آوردن و تمسک ورزیدن به «گوهر شکیبایی» است.

در سوره مبارکه آل عمران در خطابی کم نظیر و راه گشا از گوهر شکیبایی با واژه ﴿عَزْمُ الْأُمُور﴾^۲ به معنای کاری بس بزرگ و تصمیم محکم یاد شده و سفارش مداوم به شکیبایی در زندگی، راه کاری مهم برای عبور از گرفتاری های دنیوی و وصول به سعادت اخروی معرفی شده است. نگاهی به سیره انبیاء عظام ﷺ در قرآن مجید این نکته را یادآور می شود که انبیاء الهی ﷺ به واسطه «گوهر شکیبایی» توانسته اند رسالت خود را در عرصه های سخت نبوت و رسالت به سر منزل مقصود برسانند.

در قرآن حکیم واژگان صبر و شکیبایی در تعبیری لطیف و قابل تأمل با عبارت ﴿أَفْرِغُ﴾ همراه شده است. مفسرین بزرگوار در تفسیر آیه ﴿أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا﴾^۳ آورده اند که باید در بحیوه مشکلات دنیوی با نوشیدن جرعه شفابخش صبر و شکیبایی از بحران های زندگی گذر کنید.

واژه ﴿أَفْرِغُ﴾ از ماده و ریشه (فرغ) و فعل امر ﴿أَفْرِغُ﴾ به معنای خالی شدن کامل آب ظرف است؛ به گونه ای که آن ظرف عاری از آب و مایعات باشد. بدین معنا که در وجود و نهاد مؤمنان «گوهر شکیبایی» بسان فلزی آب شده در قالب ایمان ریخته



۱. احقاف(۴۶)، ۳۵.

۲. آل عمران(۳): ۱۸۶.

۳. بقره(۲): ۲۵۰.

می‌شود و درون و باطن ایشان مالامال از صبر و شکیبایی گردیده و با این گوهر به کمالات الهی و انسانی و معنوی نایل می‌شوند.^۱

این آیه و آیات متعدد دیگری از مصحف شریف، ضمن سفارش به بهره‌مندی «گوهر شکیبایی» در زندگی، نگاه ویژه و فوق العاده‌ای به این مفهوم حیاتی در زندگی انسان دارد. شایان ذکر است که در پاره‌ای دیگر از آیات قرآن، یکی از رسالت‌های عمدۀ ائمۀ هداة علیهم السلام را در به کارگیری از «گوهر شکیبایی» در مسیر حق می‌داند و پیوند امامت با شکیبایی را بسیار حساس و پرنگ دانسته و نقطه ثقل امامت را به کارگیری «گوهر شکیبایی» برمی‌شمارد: ﴿ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدِونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا ﴾.^۲

جالب توجه است که در قرآن هم از نظر کمیت، وازگان «صبر و شکیبایی» به‌وفور به کار رفته است و هم به لحاظ استفاده از لغت‌های مترادف^۳، ولی با معانی متفاوت روی کرد ویژه قرآن و اسلام را نسبت به این گوهر معنوی ناب روش نموده است. از سوی دیگر تعابیر دقیق و دارای کارکرد متفاوت، اهمیت بهره‌مندی از «گوهر شکیبایی» را در زندگی دوچندان می‌کند. چنان‌چه در حدیثی نورانی از امام جواد علیه السلام آمده است: در زندگی خود به گوهر شکیبایی تکیه کنید^۴ و از آن برای حل مهمنات امور خود بهره گیرید.

با نگاهی به شرایط زندگی انسان امروز -که از نظر تکنولوژی، وسائل رفاهی و موهاب مادی در سطح مطلوبی قرار دارد؛ اما وجود بحران‌های اجتماعی همچون خودکشی و افسردگی‌های حاد و بیماری‌های روانی و پناه آوردن به مواد آرام‌بخش مصنوعی و... -

۱. المیزان: ۴۴۴/۲.

۲. سجده (۳۲): ۲۴.

۳. واژه‌های همانند استقامت، حلم، بردباری و شکیبایی استفاده شده است.

۴. تحف العقول: ۵۳۵.

جایگاه و ضرورت این کیمیای بینظیر را روشن می‌شود. در مجموع باید گفت صبر و شکیبایی به عنوان مفهومی قرآنی، گستره وسیعی دارد و می‌تواند سراسر زندگی انسان و حیطه‌های گوناگون آن، اعم از حوزه‌های فردی و اجتماعی را تحت تأثیر قرار دهد. تا آن جا که در سوره عصر، صبر و شکیبایی به عنوان یکی از چهار رکن رهایی از خسaran و زیان مطرح شده است.

شایان ذکر است که در این نوشتار سعی شده تا میان مفاهیم والای قرآن کریم و روایات اسلامی و عرفان ناب اسلامی در موضوع صبر و شکیبایی ارتباط و پیوند عمیقی ایجاد شود. از این‌رو مؤلف محترم و پژوهش‌گران اثر مزبور بر آن بودند تا تجلی معانی و مفاهیم والای قرآنی را در آئینه عرفان عرضه نمایند و به واسطه چنین پشتونه‌هایی، گریزی به سخنان ناب عارفان و اولیای الهی زده شده است. چنان‌که در کلام بزرگان می‌خوانیم صبر انتظار فرج از خداوند متعال است.^۱ برخی دیگر از بزرگان نیز به مرتبه والاتری از شکیبایی اشاره نموده و فرموده‌اند: «الصَّابِرُ أَنْ تَصْبِرَ فِي الصَّابِرِ». یعنی حقیقت صبر آن است که در صبر هم صابر بود؛ نه منظر فرج. چرا که انتظار فرج، منافی صبر بر صبر است.^۲ به تعبیری دیگر، صبر آن است که در صبر، صبر کنی؛ یعنی صبر خود نبینی و در بلا صابر باشی و [آن را] بلا نبینی.^۳

اثر حاضر «چهلمین» اثر از مجموعه ستრگ سیری از معارف است و در بردارنده بیست‌وپنج گفتار از حضرت آیت الله حاج شیخ حسین انصاریان در باب «شکیبایی در برابر مشکلات» می‌باشد، که در ماه مبارک رمضان ۱۳۹۳ در مسجد امیر[ؑ] ایراد شده و



۱. تذكرة الاولیاء: ۱/۳۶۵؛ شرح تعریف: ۱۱۴/۳؛ ترجمه رسالة قشیریه: ۲۷۹-۲۸۰.

۲. مصباح الهدایة و مفتاح الكفاية: ۳۸۲.

۳. شرح تعریف: ۱۳؛ ترجمه الحقائق فی محسن الاخلاق: ۲۹۱.

توانسته ضمن بیان جایگاه رفیع 'صبر و شکیبایی از موضع مختلف، به مقام شکر و رضا نیز اشارات درخور تأملی داشته باشد.

این مکتوب علاوه بر دربرداشتن متن سخنرانی، از فواید ذیل خالی نیست:

- غنی سازی گستره و ساختاربندی جدید و تفکیک مطالب و موضوعات.
- استخراج مصادر آیات و روایات و ارائه مطالب متنوع دیگر در پی نوشت.
- مجموعه متنوع فهرست‌ها و

در این مجموعه تلاش شده است که با تکیه بر غنی‌سازی گستره و بازارایی و بازنویسی و ویرایشی روشنمند، ساختار مباحث و سبک استاد از بین نرود، تا ضمن نشر فرهنگ انسان ساز اهل بیت ﷺ، شیوه منحصر به فرد معظم‌له در تبیین معارف دینی نیز حفظ شده و به مشتاقان ارائه گردد.

در پایان از همه عزیزانی که در به ثمر رسیدن این اثر زحمات فراوانی را متقبل شده‌اند، به‌ویژه پژوهشگر ارجمند و فرهیخته این اثر سرکار خانم ریحانه غلامیان کمال تقدير و تشکر را داریم و امیدواریم این اثر مورد رضایت حضرت حق و اهل بیت عصمت و طهارت علیه السلام و مقبول نظر علاقمندان قرار گیرد.

سید علی بطحائی
معاون پژوهش

